

לענין הלכה

הערות מעשיות בהל' ברכות והל' שביעית

גליון 300

גליון זה מודפס לעורך לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה

ועכ"פ יש לזהר מלהיכנס לשאלה זו, ולהרגיל עצמו לכוון להדיא על כל מין.

דעת בעל הבית: אם אוכל אצל בעל הבית, כיון דאתכא דבעל הבית שמיד, הוי כאילו דעתו בפירוש לפטור כל מה שירצה בעל הבית ויביאו לו (בה"ל שם ד"ה ובלבד).

ולכן יש לדון אם יושב בקידוש ועוד לא הביאו על השולחן רוגלך, הוה כדעת בעל הבית ונפטר מכך.

חשש קביעות סעודה: ויש לזהר באכילת קידושא רבא דבאופן שאוכל כמות רוגלך ביחד עם קוגל ירושלמי בקלות עלול להצטרף לשיעור קביעות סעודה לחייב ברכת המזון. ועי' במשנה ברורה (ס' קסח ס"ק כד) דאפילו שיעור ארבע ביצים יש להחמיר לא לאכול (וכל שכן בדבר שיש להסתפק בו מדינא אם הוא פת הבאה בכיסנין).

כמה דוגמאות של כוונה בברכות

לדוגמה: א) צריך לברך על תמר לפני ענבים ורימון. עבר ובירך על רימון לפני התמר, לא נפטר התמר בברכתו אא"כ כיון בהדיא לפטור את התמר.

ב) בליל ראש השנה בירך העץ על התפוח לפני התמר, והתמר היה מונח על השולחן לפניו, מדינא לא נפטר התמר ורימון בברכתו אם לא כיוון עליו בהדיא, אפילו היו מונחים לפניו (לפי המשנה ברורה הני"ל).

ג) ראובן בירך שהכל על מים, אח"כ רוצה לאכול בשר או דגים (חביב), המאכל לא נפטר בברכת שהכל אא"כ כיון עליו בהדיא.

ד) שלם: היה לפניו תפוח חתוך, אינו פוטר התפוח השלם (ס' וזאת הברכה עמ' 68 ע"פ הבה"ל ס' ריא ד"ה ובלבד).

ואם הפרי השני, השלם, היה גם תפוח – אינו מברך עליו (וזאת הברכה שם).

בזמננו: יש סברא לומר שיש רגילות לכוון על הכל, ויש להימנע משאלות אלו, ולכוון בהדיא לפטור כל מה שעתיד לאכול, או לבקש מאחר להוציא בברכה, או לעשות שינוי מקום.

שאלה: בחור חזר לביתו לארוחת צהרים והכינו לו מנה של ארוחת צהרים של אורז ודגים. לאחר הארוחה הבחור עדיין רעב ומחפש בארונות לאיזה עוגה להשביע רעבונו, האם העוגה נפטר בברכתו?

תשובה: ע"פ המשנה ברורה הני"ל לא נפטר בברכת מזונות אלא אם כן כיון להדיא על כל מה שעתיד לאכול. ולכן ראוי תמיד להוסיף כוונה זו. (ובזמננו עי' לעיל).

בירך על מלפפון האדמה, ובננה הוא חביב, ובננה היו לפניו ולא כיון עליו בהדיא, לא נפטר הבננה בברכתו.

שאלה: ראובן בירך על אורז מזונות, אח"כ למנה אחרונה בירך על עוגה ושם לב באמצע הברכה שכבר בירך מזונות, ומיד אמר 'ברוך שם' האם עשה כהוגן?

תשובה: אם ראובן כשבירך על האורז לא כיון בהדיא על העוגה, לפי פשטות המשנה ברורה לא נפטר ומדינא צריך לברך עליו מזונות, ולכן לא עשה כהוגן והיה צריך לגמור את הברכה.

תנאי על כוונה בברכות

עי' בס' דרך ישרה (עמ' תרצב) דמביא רשימה של 'תנאים טובים' מהגר"ש דבליצקי זצ"ל לומר בכל יום:

" ויש לעיין אם תנאי זה מהני פעם בשנה כמו תנאי של ערב ראש השנה או אפילו פעם בחיים. ואפשר אם מוסר מודעה ברורה לפני ג' שהרגילות שלו בשעת הברכה לכוון על כל המינים מהני לזה וצ"ע.

סדר קדימה בברכות

לברך על קוגל ירושלמי לפני רוגלך

שאלה: בירך על קוגל ירושלמי האם פטר את הרוגלך שהיו מונחים לפניו על השולחן, והרוגלך חביב לו יותר מהקוגל?

תשובה: לפי פשטות הרמ"א (ס' ריא סעי' ה) ומשנה ברורה (שם ס"ק לב) אם יש שתי מאכלים ואחד מהם יש זין קדימה בברכות (כגון אחד מהן חביב), אם לא כיוון בפירוש על המאכל השני אינו נפטר, וצריך לברך מזונות על הרוגלך.

וז"ל הרמ"א (שם סעי' ה) וכל זה שצריך להקדים היינו דוקא לכתחילה, אבל אם עבר וברך על השני, אם הברכות שוות יוצא ואינו צריך לחזור ולברך על זה שהיה לו להקדים, **ובלבד שיהא דעתו גם כן עליו בברכתו.**

וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק לב) ואפילו היו שניהם לפניו בשעת הברכה, בעיני שיתכוון לו בפירוש לפטור (ב"י, מג"א), **דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב** דרך גררא **אלא בכוונה**, אבל אם בירך על החשוב, פוטר את שאינו חשוב אפילו לא נתכוון בפירוש לפטור, כיון שהיה מונח לפניו על השולחן בשעת הברכה, ואם הביאו לו אחר שכבר כלה המין הראשון, צריך לחזור ולברך ע"ש. וכן כתב **בבן איש חי** (שנה א' פ' בלק אות ט). וכן סתם בס' **וזאת הברכה** (עמ' 68) כדברי המשנה ברורה.

אכן עי' **בכף החיים** (ריד ס"ק כד) דכתב דמשמע **דהשו"ע** לא סבירא ליה כן ולכן למעשה אין לברך שוב על המין החשוב.

ועי' **בילקוט יוסף** (ריא העי' ט') דהמברך כדברי **הבן איש חי** לא הפסיד.

ועי' בדברי **שו"ע הרב** (סדר ברכת הנהנין פרק ט' אות ז') "ויש חולקים על כל זה ואומרים שאין חילוק כלל בין דבר החשוב לשאינו חשוב כל כך כל שברכותיהן שוות ואפילו יש לאחד דין קדימה על השני לכתחלה כששניהם לפניו הרי החשוב והמוקדם נפטר בברכת שאינו חשוב אף שלא נתכוין בפירוש לפטור. ולצאת מידי ספק ברכות צריך לזהר לכתחלה להתכוין בפירוש לפטור גם החשוב בברכה זו כשאינו לפניו עדיין ואם ישנו לפניו בירך עליו תחלה". ע"ע **שו"ע הרב** ס' רו סעי' י שסתם דיש לברך.

דוקא ת"ח שיודע את דיני קדימה: ועי' בערוך השולחן (ס' ריא סעי' ט"ז) שזה שכתב הרמ"א דשאינו חשוב אינו פוטר את החשוב בסתמא אפילו כששניהם לפניו "זהו בת"ח שיודע הדין ועכ"ז בירך על שאינו חשוב י"ל דסתמא הוי כמו בפירוש שלא יפטור אבל במי שאינו יודע הדין כלל ושלא בכוונה בירך על אחת מהן וודאי גם בסתמא ככוונתו לפטור הדבר השני דזה ידוע לכל ואפילו בת"ח אולי ס"ל **כהרמב"ם** דחביב קודם ואצלו היה זה חביב ולכן דין זה של רבינו הרמ"א צ"ע **וא"א להורות כן למעשה**". אכן סברא זו רק כששניהם לפניו, אבל אם אינם בפניו לא הזכיר.

בזמננו - לעשות מעשה ולברך על המין שלא כיוון בהדיא: אכן לעשות מעשה ולברך מזונות על רוגלך (בציור הני"ל), יש להימנע מכך, כיון שבזמננו הרגילות אצל הרבה לאכול כל המינים (בין לפניו בין שלא בפניו) בלי סדר מסוים, כפי העולה במחשבתו, וכיון שרגילות לכוון כך, (וכך מרגילים את הקטנים לברך ברכה אחת על כל המאכלים של אותה ברכה), יש מקום לומר דהוה כאילו כיוון בפירוש על כל מה שיבוא לידו (ויש מקום לחשוש לזה מחשש ברכה לבטלה) (כעין זה שמענו מהגר"י **קנר שליט"א**).

השוכר דירה במקום לא דתי

מצוי בזוגות צעירים שקונים דירה במקום רחוק בפריפריה ושוכרים אותה לאדם שאינו שומר תנ"מ ל"ע. ראוי להפקיר את גינתו בשביעית בפני שלשה משום לפני עור, וכן האשה ראוי להפקיר בפני שלשה לפני שביעית עד אחר שמיטה.

מצות הפקר פירות שביעית וחיוב לפרסם שהפירות

הם הפקר

מצות הפקר בשביעית

גדר מצוה הפקר בפיו

כתב הרמב"ם (פ"ד הל' כד) מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה. וכתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג עמ' שלג ד"ה והטעם) דמשמע מלשון הרמב"ם שכתב מצות עשה להשמיט וכו', שצריך להפקיר בפיו, אע"פ ששביעית הוא הפקר ע"ש. וביאר בס' שבות יצחק (שביעית פ"ב) כלומר מדכתיב 'תשמטנה', משמע שיש מצוה להפקיר בפה, ומצינו דוגמת דין זה לענין בכור בהמה, שצריך להקדישו בפיו לקרבן, אע"פ שהוא קדוש מעצמו.¹

ע' דרך אמונה שמיטה פ"ד ס"ק קעא, וצריך להפקיר את כל כרמו ופרדסו כל עץ למינהו וכן שדהו וגינתו לכלל ישראל ולא ינהג בה שום אדנות ובעלות אך יהיה פתוח לכל אדם ליטול כאדם הזוכה מן ההפקר אך יכול לשמור עליהם מן הגוים שלא יקחם ומן הבהמה שלא תאכלם או שלא תפסידם ואם הלכה בהמה מאליה ע"ש עוד.

ע' בחוט שני (שם עמ' קצ"ז) חצר שגדלים בה פירות והחצר מאחורי הבית שאין גישה לשם מן החוץ, או חצר שלפני הבית וכדו' שאין גישה לשם אלא מן הבית, צריך לתלות פתק במקום שנראה ולכתוב בו שפירות הנמצאים בחצר הם הפקר ואפשר לקבל את המפתח במקום פלוני. ועי' בשערי שמיטה (שם עמ' רט"ו) וז"ל נראה שמדובר בזמן שאין אנשים בבית אבל כשנמצאים אנשים בבית צריך לכתוב שניתן לדפוק בדלת כדי לעבור דרך הבית ולקחת מהפירות.

להגביל זמני כניסה לפרדס: ועי' במשנת הגרי"ש (עמ' מב) דמי שיש לו פירות הצומחים על הגג, צריך לכתוב בחוץ שיש פירות הפקר על הגג ובשעות מסוימות אפשר לקחתם, ובשעות אלו ישמור שלא יגנבו בביתם. אכן ע"ע בחוט שני (פ"ד הל' כ"ד).

מקום נופש וכן בני חו"ל

וכן הנוסע למקום נופש בשמיטה עליו לדאוג להביא המפתח אצל השכן, שכל מי שרוצה לקחת פירות שביעית יכול לבוא ולקחת. וכן בני חוץ לארץ שיש להם דירה בארץ ישראל לדאוג שיש שכן שיכול לפתוח הגינה בשביעית.

מכשול בערלה בשביעית

אסור לקטוף ולאכול פירות שביעית של הפקר בלי לברר שאין בהם חשש ערלה (שמענו מועדת הכשרות בד"ץ עדה החרדית, ומרבני בהמ"ד גבוה להלכה בהתיישבות).²

קשה סילוקן של צדיקים כשריפת בית אלקינו
 הגליון הוקדש לע"נ
מרן הגאון הגדול ראש ישיבת בריסק
רבי משולם דוד הלוי סולוביצקי זצוק"ל
מרן הגאון הגדול ראש ישיבת קמניץ
רבי יצחק ארי' שיינר זצוק"ל

להערות והארות – 0533-163-916 נא להשאיר הודעה
 (מ. הרסקין מודיעין עילית)
 ניתן לקבל הגיליון במייל: g089285647@gmail.com
 וכן הגיליון 'ללמוד ולקיים' על סדר הדף היומי
"קו בארבע אמות" 0722-549-661
 דף היומי: ענינים מעשיים - שלושה 1,2 לענין הלכה - שלושה 3
 השבוע – בענין בורר בשבת

¹ כדאיתא בנדרים דף יג. ובס' ברכת אברהם שם הביא בזה דברי הגר"א וסרמן זצ"ל, שביאר, דכיון דלולי הקדושה שחלה מעצמה, הקדש בפיו היה מחיל הקדושה, יש מעלה במה שמקדיש בפיו, והביא דוגמאות לזה. וכמו"כ כתבו בשמו בקובץ שמועות שבועות אות ז.
² דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

תנאי על ברכת הנהנין: "הריני מתנה בזה, שכל ברכות הנהנין שאברך, שכל ברכה תחול גם על כל המינים, אוכל ומשקה, הנמצאים בכל מקום – שברכה היא יכולה לחול עליהם לכתחילה או שיכולה לפטור אותם לכתחילה – כאילו כיוונתי עליהם להדיא, ושכל ברכה תחול גם על כל החדרים, ושכל ברכת 'המוציא' תחול על כל העוגות שאוכל בסעודה".
 [יש לציין אם עושה תנאי על ברכת המוציא אין לברך על עוגות בתוך הסעודה].

בהתקרב שנת השמיטה

נעסוק בהלכות בעלות קרקע בשביעית

להפקיר גינה משותפת עם מחללי שביעית

אדם מצווה על שביעית שדהו בשמיטה, דהיינו שאם אדם אחר, בין יהודי ובין גוי, עבד בשדהו בשמיטה, ביטל מצות עשה. מצוה זו נלמדת מהפסוק: ושבתה הארץ שבת לדי' (ויקרא כה, ב). (משנת חינוך מצוה קיב ע"פ תוסי' ר"ד, ותוסי' ר' אלחנן ע"ז טו ע"ב, ועי' חזון איש ס' כא ס"ק יז ד"ה ודין נראה שמסקנתו לחשוש לשביעית שדהו, ועי' במשנת שלמה ס' נא ס"ק ד שהדבר שנוי במחלוקת, וכן הלכה במשפטי ארץ פ"ט סע' א).

בעל דירה בבית משותף חייב לדאוג שהטיפול בגינה משותפת יהיה על פי ההלכה. גם לדיירים שאינם שומרים שבת ניתן להסביר ולשכנע שבמעט תשומת לב אפשר לקיים את הגינה בלי להיכשל באיסורי שביעית. אם על אף השתדלותו סירבו השכנים לנהוג כהלכה ואי אפשר למנוע עבודות אסורות, יש אומרים שעליו להפקיר בפני שלשה אנשים את חלקו בגן המשותף. (משפטי ארץ שם סע' ב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל וכן במשנת הגרי"ש, וכן נוטה להחמיר הגר"ש אוערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ס' נא אות ג, וכן בחוט שני שביעית,

הפקר לזמן או הפקר לעולם

ועי' משפטי ארץ (שם הע' 2) הפקר זה הוא לשנת השמיטה בלבד, כמבואר במשנה ברורה ס' רמו ס"ק יח בענין להפקיר בהמה.

להפקיר חלקו בחצר השותפין

ועי' בדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הו"ד בס' משנת הגרי"ש מהדורת תשע"ה שו"ת ס' י) שדן בארוכה דלפי השער המשפט השותף מיד קונה לעולם את קרקע המשותפת, ודן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שכדי לחשוש לשער המשפט יעשה הפקר על תנאי שרק מי שבכוונתו לעשות מעשה קנין הוא קונה את חלק המשותף (וביאר שם שזה לא בגדר הפקר על תנאי כפשוטו, דא"כ אם אין מי שקונה התברר דלא חל ההפקר, אלא זה הפקר עם שיור (כעין הפקר לעניים ולא לעשירים ע"ש)).

אשה להפקיר בפני שלשה

אם הדירה רשום גם על שם האשה, גם היא צריכה להפקיר (משפטי ארץ שם ע"פ המנחת חינוך מצוה שכו, וכן עי' ס' דוד אמונה ריש שביעית ובה"ל שם ועי' בהערה מה דיש לדון בזה). ויש לעיין האם צריכה להפקיר בפני שלשה אנשים או די בשלשה נשים ומבני הבית. (שמענו מהגרי"ש קנר שליט"א [דאם] נקטינו כהפוסקים שצריך להפקיר), שפיר מהני להפקיר לפני בני הבית. [והזהיר שאין לאדם למהר להפקיר נכסיו]. (ובכל שאלה יש להתייעץ עם חכם).

² ע"ש בהערה דכתב דטוב שלא לסמוך על התנאי לכתחילה זולתי באופן ששכח לכיון בשעת אמירת הברכה ע"ש. וכן לעצמו לא היה נוהג לסמוך על תנאי זה, ואם לא כיוון בהדיא ביקש מאחר להוציאו בברכה (הגר"י שוב שליט"א).

³ ע' במנחת חינוך ס' ריב שדן דלפי שיטת התוס' קידושין, נשים פטורות ממצות שביעית דהוה מצות עשה שהזמן גרמא, ואע"ג דלענין פירות שביעית ודאי גם לגבי נשים הלה עליהם קדושה, וחייבת לנהוג בהם קדושת שביעית, וכאיתא בגמ' יומא פו – שתי שפחות שנתקלקלו אחת אכלה פני שביעית. אבל מה שנאמר 'ושבתה הארץ שבת לדי' דהיינו לדאוג שאחרים לא עובדים בקרקע שלה, שהוא חיוב על הגברא לדאוג, יתכן שנשים פטורות כיון דהוה מצות עשה שהזמן גרמא. ודומה לכך מצינו בשביעית בהמתו בשבת שהסתפק רעק"א האם נשים חייבות בזה, ובאמת כל עניני שבת לומדים שנשים חייבות מדרשא מיוחדת זכור לשמור, והיה הו"א לפוטרים ממצות עשה של קידוש כיון דזה מצוה על הגברא. וע' בריש דרך אמונה שכתב גדר שכל מצות שביעית אחת היא (כעין נזיר), אך לפי המנחת חינוך בדעת התוס' יש מקום לפוטרים.